

Реферат на тему: "Образ скупого в українській та світовій літературі"

Тематично-літературні реферати

Реферат на тему:

Образ скупого

в українській та світовій літературі

"З усього... треба користь виймать, хоч би зубами прийшлось тягнути — тягни!" – слова Пузиря з української п'єси Карпенка Карого можна почути не від одного сучасника. Їх десятки, сотні, тисячі. Література намагалася відобразити образ скупого по-різному. Такі персонажі є як в українській, так і зарубіжній літературах.

П'єса "Хазяїн" — соціально-сатирична комедія містить багато негативних персонажів, у який скупість і бажання наживи – головні риси. Образи створюються не з комбінації певної ідеї з життєвими спостереженнями, а на принципі зображення особистості з її власною психологією та іншими особливостями. Кожен персонаж має свою конкретну цінність (а не лише окрему мету), прагнення до якої зумовлює його поведінку — пізніше в теорії драматургії це назвуть "надзавданням". Так, головною цінністю Пузиря є гроші, надзавданням — гонитва за наживою, у той час як цілі в окремих епізодах різні, хоч і схожі: здійснити одну авантюру, потім другу, третю... Наявність надзавдання чітко окреслює цілісність образу. Одноплановість розкриття характеру того ж Пузиря зумовлена жанром, але його особливості драматург підкреслює різноманітними деталями: цей мільйонер з дрібновласницькою психологією носить подертий одяг, відмовляється дати гроші на спорудження пам'ятника, бо "Котляревський мені без надобності", взагалі має характерну мовну характеристику тощо. Але попри гротескність, тип такого мільйонера був відтворений настільки правильно, що в образі Пузиря впізнавали українських сільських капіталістів Харитоненка і Терещенка. Терещенко навіть пропонував письменникові великі гроші, аби той зняв п'єсу зі сцени: таке-от своєрідне визнання.

Центральна постать комедії — Пузир, що, наживаючись на чужій біді, без усякого жалю і співчуття переслідує одну мету: "З усього... треба користь виймать, хоч би зубами прийшлось тягнути — тягни!" Скупість, доведена до абсурду, неосвіченість, безкультурність і нікчемне честолобство Пузиря (епізод з медаллю) роблять його огидним і смішним. Уважно придивившись до нього, я зрозумів, що він, либонь, зовсім не усвідомлює, для чого саме потрібні йому ті "прибутки", жадоба до яких губить його людську сутність. Так, у деякому розумінні, поява таких "хазяїнів" в Україні часів переходу до капіталізму була виправдана: терещенки та харитоненки були певною мірою прообразами Пузиря. Та нічим, я думаю, не можна виправдати те "хазяйське колесо", яке давить тисячі (і це — лише на землі Пузиря), бо воно "так крутиться: одних даве, а другі проскакують!"

Серед підручних хазяїна — його права рука Феноген, таке собі поєднання лакейства з грабіжництвом, плазування з презирством, лицемірства з блюзнірством. Інший тип хижака — Ліхтаренко, який керується принципами: "не ти візьмеш — у тебе візьмуть", "крадь уміючи", "кради сам і не заважай другому".

Іншим новаторством Карпенка-Карого був прийом підсилення розкриття характеристики одного образу за допомогою зображення інших: так, оточення Пузиря характеризує його не гірше, ніж його власні дії та репліки. Поряд з ним управителі Феноген і Ліхтаренко. Перший, підступний і хитрий, живе під гаслом: "Плазуй і наживайся", другий — відвертіший, брутальніший, вважає крадіжку нормою життя і підводить під це теоретичну базу: "не візьмеш ти, то візьмуть у тебе". Їхні образи розроблені менше. Але вчотирьох (разом з Пузирем та Зеленським) вони створюють об'ємний узагальнений портрет цілого явища: аморального користолюбства, що було мішенню осуду автора. Знову використано небачений раніше прийом: кілька персонажів як єдине ціле.

Ця група образів утворює один табір дій та думок, але і персонажі з протилежними цілями виведені автором, щоб контрастом підсилити розкриття головного образу п'єси. Це інтелігенти Соня і Калинович з одного боку, селяни — з другого, робітники — з третього. Вони посідають самі по собі у п'єсі другорядне місце, навіть найдієвіші (Соня, Калинович) зображені дещо схематично. Робітники взагалі з'являються реально лише один раз, коли вимагають кращої їжі, вдруге ми лише чуємо що вони збунтувалися, проломили Ліхтаренкові голову і погрожували спалити тік та економію. Але, змальовуючи цей конфлікт, драматург зображує нову тенденцію у взаєминах між різними соціальними групами. Так ми дізнаємось про один з найголовніших конфліктів того часу.

І знову все це поєднується у цілісну картину. Навіть з найпростіших елементів можна зробити надзвичайно складну конструкцію. Це свідчить про велику драматургічну майстерність Карпенка-Карого — до нього в українській драматургії не траплялося такого цілеспрямовано ускладненого komponування образів персонажів.

Взагалі драматургія виявляється надто складним засобом для передачі авторської ідеї, бо сам драматург, на відміну від прозаїка або поета, не має змоги висловлюватися своїм текстом: авторська ідея виражається через дію та слова героїв. Карпенко-Карий у цьому був неперевершеним майстром. У п'єсі немає нічого випадкового, все в ній покликано висвітлювати думки драматурга: показати явище через головного героя п'єси, а його образ розкрити за допомогою усіх інших засобів, включно із зображенням інших персонажів, але при цьому ні на крок не відходити від реальності.

Він володіє тисячами десятин землі, його господарство складається з кількох економій. На його степах випасаються тисячні отари овець. Управляти хазяйством йому допомагає штат приказчиків та економів. У нього служить навіть іноземний фахівець з вівчарства. "Княжество! Ціле княжество", — каже про його володіння Маюфес, бо три дні їхав він Пузиревою землею. Крім того, Пузир придбав вагу в суспільстві, бо його обрали в земську управу, і він став членом правління банку. Але всі

ці здобутки не можуть зупинити Пузиреве прагнення до ще більшого збагачення. Він ненажерливий. І ця жадоба збагачення не дає йому спокою. Йому властиві ті ж самі риси, що й дрібним власникам: жадібність, хвороблива скнарість, дріб'язковість. На всьому він прагне заощадити, всіх одурити. Маючи неосяжні володіння, він торгується за кожную копійку. Пузир — це хижак у людському втіленні. Він нещадно і жорстоко експлуатує людей, що найнялися до нього на роботу. За допомогою своїх управителів робить людей бідними, одбираючи у них землю, і тим самим перетворюючи їх у дешеву робочу силу. А згодом створює їм такі умови праці, що люди не витримують та тікають, залишаючи свій заробок у хазяйській кишені. Звісно, що для останнього — це добрий комерційний гендель. А ставиться до робочого люду він гірше, ніж до скотини. Годує людей таким хлібом, що і в горло не лізе, бо "поки свіжий, то такий глевкий, що тільки коники ліпить", а коли зачерствіє, "тоді такий твердий, як цегла — і собака не вкусить". Більше того, цей мільйонер обурюється на економа за те, що він платить робітникам по 35 копійок за день, а не по 25. Це ж який збиток хазяйству! Задля прибутку він вдається і на шахрайські махінації.

Скнарість проявляє Пузир і в ставленні до самого себе. Згадаймо, наприклад, його знаменитий "халат мільйонера" та кожух, який "аж торохтить". "Нового купувати не хоче, а від цього халата і від кожуха, повірте, смердить". І хоча Пузир вважав, що його і в рогожі впізнають, а все ж у цьому кожусі Терентія Гавриловича не пускали у земський банк. Щоб придбати йому новий халат, дружині треба було його обдурити, бо від себе подарувати не могла через те, що Пузир гнівався: "...такий розход зробила, та ще гроші брала крадькома". Треба було зробити так, "щоб він зразу побачив, що вещь дорога, а продається дешево!"

Не зміг побороти свою жадібність навіть тоді, коли треба було платити свідкам за брехливі свідчення, хоча ті свідчення — єдине, що змогло врятувати його від острогу.

Коли його спіткала тяжка хвороба, і Пузир довідався, що збираються послати за лікарем, він почав благувати: "Не треба. Фельдшера краще... Ой, фельдшера. Лікаря не треба. Адже лікареві доведеться заплатити більше".

Пузир — людина неосвічена, з дуже обмеженим світоглядом. Газети у нього в домі читає тільки дочка Соня, він же не читає нічого, крім листів. Коли між ним і Золотницьким зайшла мова про те, щоб пожертвувати гроші на встановлення пам'ятника першому українському поетові, Пузир відповів: "А Котляревський мені без надобності".

У мозку Пузиря панують думки про хазяйство і прибуток. Як підмітив лікар: "Хазяйство або смерть — такий девіз!" І таки хазяйство та жадібність згубили цього мільйонера. "У чоловіка двадцять дві тисячі кіп однієї пшениці — ну і треба ж йому гнатись за гусьми, що скубли одну копу!" Погнавшись, він упав і відбив нирки. Лікуватись не захотів, вважав, що все обійдеться, але не обійшлося. Пузир реалізував своє символічне прізвище — його життя лопнуло, як пузир.

На образі Пузиря І. Карпенко-Карий показав, що не можна дріб'язковістю обмежувати коло своїх інтересів, зводити їх до хворобливості, замикаючи свої ідеали

лише на власному добробуті, пригнічуючи при цьому інших, бо це призведе до безславного кінця.

У світовій літературі перше місце серед скупердяїв посідає такий літературний персонаж як Гобсек.

Одним з найістотніших моментів усієї творчості видатного французького реаліста Оноре де Бальзака було прагнення відтворити цілісну картину епохи. Майже всі його твори, за задумом письменника, були частинами великої епопеї "Людська комедія", що мала охопити всі можливі явища тогочасного життя. За планом цей епічний цикл мав складатися з трьох розділів: "Етюди про звичаї", твори з якого змальовували життя, побут і звичаї різних прошарків французького суспільства, "Філософські етюди", що мав узагальнювати художні відкриття Бальзака та його уявлення про закономірності життя, і, нарешті, "Аналітичні етюди", у яких письменник намагався сформулювати закони, які керують дійсністю.

У першому розділі ("Етюди про звичаї") Бальзак створив галерею найтипівіших образів його сучасників що мали різний соціальний статус та різні професії. Повість "Гобсек" входить до його складу.

Навіть людині, якій він ніби співчуває, Гобсек позичає гроші лише на трохи поблажливіших умовах, ніж іншим, та ще й підводить свого роду "ідеологічне підґрунтя" цьому вчинку, мовляв, так буде корисніше для його характеру. Взагалі, до лихварів люди звертаються лише в найскрутніші моменти життя, у розпачі, коли немає іншого джерела, щоб отримати гроші. Наприклад, коли наближається банкрутство, й банки відмовляють у кредиті. У самому лихварстві як явищі, первісно закладено дещо жорстоке, та Гобсек перевершує у цьому навіть своїх "колег": спостереження за людьми, що потрапили у безвихідь для нього стає розвагою. Про співчуття, зазвичай, взагалі не йдеться.

Гобсек при всій обмеженості в цілях, як не дивно, не примітивний. Він здатен робити узагальнення щодо природи суспільства, аналізувати його рушійні сили. Знає він і психологію людей. Щоб зробити висновок про всевладність золота і створити власну філософію щодо цього, теж треба вміти мислити. Отже, він розумна людина, але його пристрасть виявляється сильнішою за розум. Влада золота, про яку він стільки торочив, робить своєю жертвою самого Гобсека, він сам собі створює пастку.

Що може бути абсурднішим за смерть від голоду посеред незліченого багатства? Але попри абсурдність, вона є логічною: Гобсека вбиває власна ж ідея про всевладність золота та його неперевершену самоцінність. Він настільки боявся втратити свої надбання, що непомітно для себе знищив їх у фізичному розумінні: дорогі тканини, посуд, картини — все зіпсувалося, все виявилось втраченим для світу. Якщо зважити на наявність авторського задуму, цей зумисний зовнішній абсурд — природне завершення подібного ставлення до життя.

"Чи є у цієї людини Бог?" — риторично запитує інший герой твору, Дервіль. Так, є: це Мамона, інакше кажучи гроші. Служінню цьому ідолові подаровано життя Гобсека.

Ім'я центрального персонажу цього твору — лихваря Гобсека — стало прозивним.

Проте саме в його образі О. Бальзак не лише змалював типового лихваря, а яскраво відтворив особливий психологічний тип людини, що живе лише однією пристрастю — користолюбством у чистому вигляді. Гроші — ось єдина мета, єдина любов і покликання Гобсека. Суворо та безжально засуджує Бальзак жагу накопичення і власне процес збагачення людини. Ані Гобсеку, ані іншим не приносить золото щастя. І хай образ Гобсека — гранічний випадок, він свідчить, до чого призводить шлях користолюбства, а художня майстерність письменника робить це застереження ще переконливішим.